

Latgalieša CV

no senlaikiem līdz 21. gadsimtam

Latgalieša CV

no senlaikiem līdz 21. gadsimtam

Rēzekne
2015

Izdevums „Latgalieša CV” izstrādāts ar projekta atbalstu:

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

RĒZEKNES AUGSTSKOLA
ESF projekts Nr.2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071
„Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie
un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā”

Autori: Gusāns I., Lazdiņa S., Marten H.F.,
Murinska S., Pošeiko S., Šuplinska I.

Atb. redaktore: Sanita Lazdiņa

Dizaina un fotogrāfiju autors: Māris Justs

Papildināto izdevumu finansiāli atbalsta Izglītības un zinātnes ministrija

LATGALIEŠA CV: no senlaikiem līdz 21. gadsimtam

ISBN 978-9984-44-243-3

© Rēzeknes Augstskola, 2015
© Autoru kolektīvs, 2015

SATURS

<i>levads</i>	4
Pamatdati	5
Reliģiskā piederība	9
Vizuālais tēls	12
Vēsture	14
Simboli	16
Izglītība	18
Valoda	20
Īsa vārdnīciņa	29
Literatūra	33
Mediji	35
Mūzika	38
Amati	41
<i>Izmantotā literatūra</i>	49

VASALS LATGOLĀ!

Latgale ir viens no Latvijas reģioniem, kurš dažādu kultūrvēsturisko un sociālekonomisko notikumu rezultātā ir veidojies atšķirīgi, salīdzinot ar pārējo Latvijas teritoriju. Savukārt Latgales pamatiedzīvotāji – seno latgaļu pēcteči – atšķiras ar savu valodu, tradīcijām un mentalitāti. Kā atzinis filozofs Pauls Jurevičs: “Eiropieši ir apmēram tādā pat attiecībā pret mums [latviešiem – izd. autori] kā mēs pret latgaliešiem, kas svaigāki, emocionālāki, jūtīgāki par mums [latviešiem – izd. autori]” (Jurevičs 1973).

Šis izdevums atklās Latgales reģiona stiprās puses, iepazīstinās Jūs ar latgaliešu kultūras bagātību, Latgales daudzveidību gan valodu, gan etniskās un reliģiskās piederības ziņā. Tāpat Jūs uzzināsiet arī par nozīmīgākajiem notikumiem Latgales vēsturē, par latgaliešu valodas un literatūras krāšņumu un funkcionalitāti. Savukārt nodaļas par latgaliešu mūziku un plašsaziņas līdzekļiem atklās latgaliešu valodas izpausmi mūsdienām atbilstošos žanros, ritmos, izjūtās un domās. Lasot izdevumu, Jūs varēsiet arī iemācīties biežāk lietotās frāzes vai vienkārši atsevišķus vārdus latgaliski.

Mēs ticam, ka Latgales reģions spēj daudzveidīgi pilnveidoties un attīstīties, ka Latgales cilvēkos nav zudusi vēlme gan saglabāt kultūrvēsturiskās tradīcijas, gan radīt jaunas paliekošas vērtības.

Ceram, ka mūsu sagatavotais materiāls palīdzēs Jums dziļāk iepazīt Latgali un tās cilvēkus, varbūt pat atspēkos kādu iesīkstējušu priekšstatu vai stereotipu, līdz ar to ļaujot atklāt un izprast Latgales savdabību un attīstības iespējas reģiona, valsts un Eiropas līmenī.

Lai lasīšana rada prieku un interesi!

Izdevuma autori

LATGALIETIS

❖ *Latgalieša* apzīmējums cēlies no vienas no senākajām un lielākajām baltu ciltīm – latgaļiem. Vārds ar *e* pirmajā daļā – *лѣтгола* – sastopams 11. gs. Nestora hronikā un 13. gs. Livonijas Indriķa hronikā latīņu valodā (*Letthi jeb Lethigalli*), kur tas minēts kā idents apzīmējumam *latvieši* (*Lethi*).

❖ 20. gs. sākumā sabiedriskais darbinieks Francis Kemps laikrakstā „Baltijas Vēstnesis” lieto vārdus *Latgale* un *latgalieši*; 1910. g. tiek izdota viņa grāmata „Latgalieši”. Līdz pat 20. gs. 30. g. šis apzīmējums tiek lietots paralēli apzīmējumam *latvīts*. Padomju gados nostiprinās tradīcija par latgalieti saukt Latgales novada iedzīvotāju. Mūsdienās ir vērojama tendence ar *latgalieti* apzīmēt gan Latgales latviešus, gan Latgales reģiona iedzīvotājus.

❖ Mūsdienu Vidzemes un Latgales teritorija.

Sākotnēji uz austrumiem no Daugavas – no lībiešu līdz slāvu cilts robežām.

Pirms latgaļu ienākšanas mūsdienu Vidzemes un Latgales teritoriju ilgstoši apdzīvoja somugru

ciltis. No 1. līdz 4. gs. latgaļi kopā ar žemaišiem, zemgaļiem un sēļiem veidoja cilšu savienību, bet, sākot ar 5. gs., šī savienība sadalījās atsevišķās žemaišu, zemgaļu, sēļu un latgaļu ciltīs. Pastāv uzskats, ka latgaļi sākumā dzīvoja mūsdienu Lietuvas teritorijas ziemeļaustrumos, Baltkrievijas ziemeļos, Zemgales austrumos un Latgales dienvidos, savukārt 6.–7. gs. sāka virzīties uz ziemeļiem un jau 12. gs. sasniedza apmēram mūsdienu Latvijas ziemeļaustrumu robežu (Braidaks 2007). Latgaļu teritorijas austrumu robeža bija Veļikajas upe.

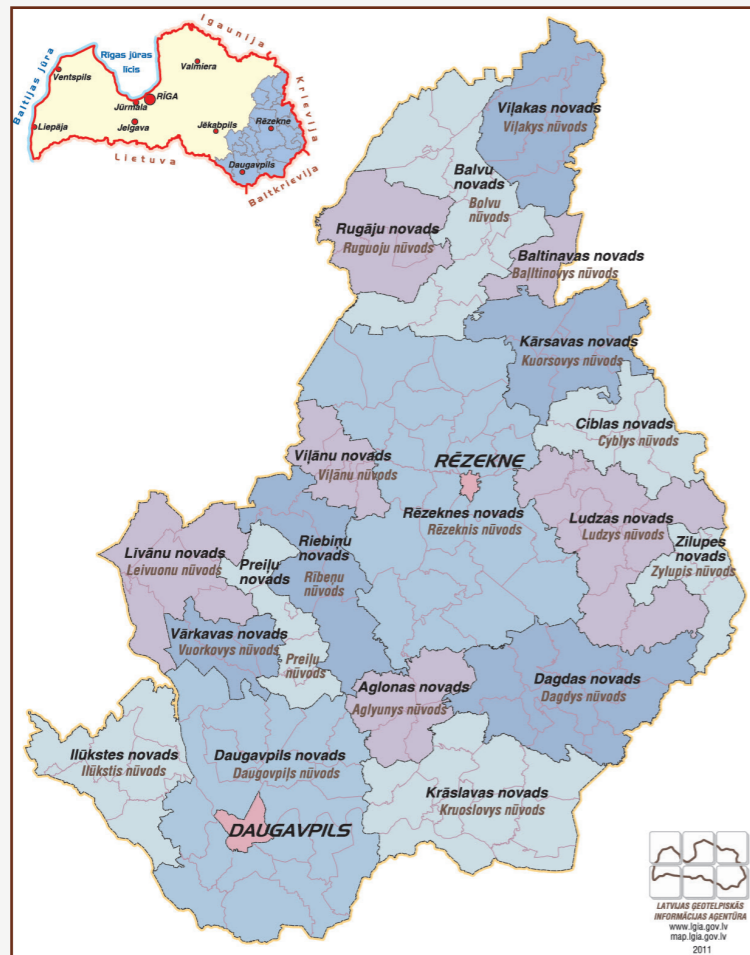
◆ Latvijas politiski administratīvais iedalījums 12. gs. beigās (Avots: Latvija. Apdzīvotās vietas, M 1:400 000, SIA „Apgāds Jāņa sēta”.)

Vārds
Dzimšanas vieta,
laiks

Novadi

❖ Vēsturiskās attīstības gaitā latgaļu apdzīvotās teritorijas ir sarukušas. Mūsdienī Latgales ģeogrāfiskās robežas tika apstiprinātas Latvijas Satversmē 1922. g.

❖ Pēc 2009. g. veiktā administratīvā iedalījuma Latgales reģionā ietilpst **19 novadi un 2 republikas nozīmes pilsētas**. Vecākā un arī lielākā Latgales pilsēta ir **Daugavpils** (pilsētas tiesības kopš 1582. g., pēc 2014. g. datiem – 87 403 iedzīvotāju, un tā ir otrā lielākā pilsēta Latvijā). Savukārt **Ludza** tiek uzskatīta par pirmo rakstiskos avotos minēto apdzīvoto vietu Latvijā (1177). Par **Latgales sirdi** tiek dēvēta **Rēzekne** (29 948 iedzīvotāju), jo tā ģeogrāfiski atrodas reģiona centrā un 1917. g. Rēzeknē tika pieņemts vēsturiskais lēmums par Latgales apvienošanos ar pārējiem Latvijas novadiem.

◆ Latgales novadi

- ❖ Latgales reģiona iedzīvotāju skaits: 286 238 (2014. g. dati).
- ❖ Kopējā reģiona platība: **14 547 km²** (22% no visas Latvijas teritorijas).
- ❖ Latgales reģions ir ļoti bagāts ar ūdeņiem, ne velti tas tiek dēvēts par „**zilo ezeru zemi**”, jo tajā kopumā ir **972 ezeri** un ūdenskrātuves, visvairāk Latgales augstienes Dagdas pauguraines teritorijā.

LATGALĒ ATRODAS:

- ◆ **Lielākais Latvijas ezers** pēc platības – Lubāns (80,7 km²).
- ◆ **Lielākais Latvijas ezers** pēc ūdens tilpuma – Rāzna (0,4 km³).
- ◆ **Salām bagātākais ezers Latvijā** – Ežezers (Ješa ezers) ar 35 salām.
- ◆ **Dziļākais ezers Baltijā** – Drīdzis (Dreidzs) (63,1 m).
- ◆ **Mistiskiem nostāstiem bagātākais ezers** – Velnezers (Čortoks).

❖ Latvijas likteņupe **Daugava** Latgali atdala no Sēlijas jeb Augšzemes, savukārt **Aiviekste** un **Pededze** – no Vidzemes. Latgales teritorijā garākās upes ir **Dubna** (120 km), **Rēzekne** (116 km) un **Malta** (115 km).

❖ Latgales teritorijas lielākā daļa pieder Daugavas ūdensguves baseinam, reģiona ziemeļaustrumus aizņem Veļikajas (Mudavas) baseins. 2007. g. nogalē Latgalē tika izveidots nacionālais parks – „Rāzna”, kam raksturīga liela ainaviskā un bioloģiskā daudzveidība.

◆ Daugava pie Liksnas Daugavpils novadā

❖ Latgales reljefs ir visai daudzveidīgs, jo reģiona rietumu daļā plešas Austrumlatvijas zemiene ar Lubāna līdzenumu tās viducī, bet austrumu daļai raksturīgs paugurains reljefs, savukārt Latgales augstiene teritorijas ziņā ir pati lielākā augstiene Latvijā.

◆ Rāznas ezers Rēzeknes novadā

Latgalē atrodas arī vairāki ievērojami pauguri, ko Latvijā ierasts dēvēt par kalniem:

- ◆ **Lielais Liepukalns** (289,3 m vjl) – pēc absolūtā augstuma 3. augstākā virsotne Latvijā.
- ◆ **Dzerkaļu kalns** (286,3 m vjl) – pēc relatīvā augstuma (89 m) varenākais Latvijas paugurs.
- ◆ **Mākoņkalns** (Padebešu kalns) (247 m vjl) – teiksmām apvītais kalns ar vecāko vācu krustnešu apmetni (Volkenbergu) Latgales teritorijā.
- ◆ **Sauleskalns** (211 m vjl) – kalns, no kura varot redzēt visvairāk ezeru (šobrīd iecienīts ziemas sporta centrs).

◆◆◆ Reliģiskā piederība ◆◆◆

❖ Latgale piedzīvojuši plašu konfesiju spektru. Līdz pat 18. gs. Latgales teritoriju ir apdzīvojuši katoļi, vecticībnieki, pareizticīgie, protestanti.

❖ Mūsdienās Latgalē dominējošā konfesija ir Romas katoļi. 2009. g. Rēzeknes-Aglonas diecēzē ir uzskaitīti 102 234 katoļticīgie, kas reģistrējušies draudzēs un apmeklēja dievkalpojumus.

◆ Aglonas bazilika naktī uz 15. augustu

❖ Latgalē atrodas arī Latvijas katolicisma centrs – Aglonas Dievmātes Debesīs uzņemšanas baznīca. To 17. gs. ir uzbūvējuši dominikāņu ordeņa brāļi. 1980. g. Romas pāvests Jānis Pāvils II baznīcai piešķīra bazilikas titulu. Katru gadu 15. augustā – Svētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas dienā – Aglonas bazilika ir viens no populārākajiem svētceļnieku galamērķiem.

◆ Aglonas bazilika

Katoļi

- ❖ Sākot jau ar 17. gs. beigām, Latgalē ir radušās pirmās vecticībnieku kopienas, kas izveidojušās, vecticībniekiem bēgot no vajāšanām Krievijā. Tādēļ Latgalē ir liels vecticībnieku lūgšanu namu skaits.
- ❖ Īpaši ievērojams ir Sv. Nikolaja vecticībnieku lūgšanu nams Rēzeknē (uzcelts 1895. g., pārbūvēts 1906. g.). Tam ir trīs zvani, kas lieti no sudraba un vara (1905. g. A. S. Lavrova biedrībā Gatčinā). Viens no zvaniem sver 4 948 kg un ir lielākais zvans Baltijā (zvana mēle – 200 kg).

◆ Sv. Nikolaja vecticībnieku lūgšanu nams Rēzeknē

- ❖ Latgales kultūrvēsturisko ainavu veido krucifiksi (*solys krysti*) ceļmalās, atainojot katoļticību un latgalieša būtību. Tie nereti ir diezgan sarežģīti veidojumi ar krustā sistu Kristus tēlu.
- ❖ Āra krusts latgalieša izpratnē ir apstāšanās vieta, kur pārkrustīties, pacelt cepuri, atdot godu un lūgt Dieva palīdzību ikdienas darbos. Pie krusta notiek arī dažādas reliģiskās aktivitātes (piem., Maija dievkalpojumi – *majovkys*, oktobrī – *rožukroņa lūgšana*).

- ❖ Krucifiksu veidošanas uzplaukums attiecināms uz laika posmu no 1861. līdz 1904. g.
- ❖ Krucifiksi Latgalē bija ierasti līdz padomju okupācijai, 20. gs. 80. g. beigās līdz ar Trešās atmodas laiku sākās intensīvs krucifiksu atjaunošanas vilnis, kad jauni krusti ar kokā grieztu Kristus figūru tika uzstādīti arī vietās, kur tie agrāk nav bijuši.
- ❖ Vēsturiski Latgales ārtelpas krucifiksu attīstību var iedalīt 3 posmos:
  - ◆ Jezuītu darbošanās līdz 1820. g., sludinot Kristus ticību un izglītojot tautu.
  - ◆ Poļu muižnieku un baznīcas pārstāvju darbība no 1820. līdz 1840. g.
  - ◆ Tautas iniciatīva – aktīva krucifiksu būvniecība un tēlniecība pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861. g.

Kaut arī ne tik bieži, tomēr krucifiksi tiek veidoti un uzstādīti arī mūsdienās, paužot vēlmi saglabāt Latgales kultūras un garīgās dzīves īpatnības. Kā piemēru var minēt Skrindu dzimtas muzeja (Daugavpils novadā) projekta „Solys krysts” laikā atjaunotos krustus Vaboles pagastā (Pudānos, Vabolē, Mukānos un Svētiņos). Kopumā šobrīd ir saglabāts un atjaunots 31 krucifikss.

Solys krysts ir liecība bijušajiem ciemiem un solām.

◆ Krucifikss pie Arendoles muižas Vārkavas novadā

◆◆◆ Vizuālais tēls ◆◆◆

Tautastērps

❖ Viens no senākajiem arheoloģiskajiem latgaļu tautastērpiem ir rekonstruēts no 8. gs. Kivtu kapulauka (Ludzas nov.) izrakuma materiāliem. Sieviešu tērpu komplektā ietilpst metāla vainags ar uzvērptiem bronzas rotājumiem aizmugurē, linu kreklis, brūni, vienkāršaini apliekamie brunči, villaine tumši zilā krāsā ar maisveida eģēm malās, galā uzvērtām spirālēm un šauru, vienkāršu celaini (divos celos darinātu jostu) un bārkstīm zem tām. Sākot ar 11.–12. gs. sieviešu villaines kļūst greznākas un rakstainākas.

Abrenes novada baltais tautastērps ir kopš 19. gs. sākuma.

❖ Mūsdienu Latgales tērpu kompleksā izšķir divus raksturīgus variantus: **Ziemeļlatgales tautastērpu** un **Dienvidlatgales tautastērpu**. Tiem abiem ir daudz kopīgu iezīmju ar Vidzemes un Sēlijas novadu tērpiem, kas norāda uz seno latgaļu un sēļu kultūru kopību. Tautastērpu piegriezumos, rotājumos un detaļās ir saskatāma arī slāvu tautu ietekme. Būtiskākās tautastērpu variantu atšķirības ir Dienvidlatgales košajās un kontrastainajās krāsās austie brunči un Ziemeļlatgales daudzveidīgie balto lina kreklu sarkanie izšuvumi, kuros saskatāmas radniecīgas iezīmes ar baltkrievu kreklu rotājumiem.

Latgales senākais tērps ir Abrenes novada baltais tautastērps.

❖ Par senām latgaļu un citu baltu cilšu sieviešu ģērbšanās tradīcijām uzskatāmas: sagšu segšana, vainaga vai sievas auta valkāšana,

◆ Ziemeļlatgales tautastērps
Foto: Jānis Staris

◆ Dienvidlatgales tautastērps
Foto: Jānis Staris

saktiņu spraušana kreklā un jostas siešana.

Sagša kā vislielākā sieviešu goda rota tiek segta svinīgos brīžos un godos (krustībās, vedībās, bērēs). Sagšas galus rotā baltas vienas kārtas vai divu kārtu bārkstis, greznākajās sagšās sastopami arī rakstaini gali.

Tautastērps parasti tiek pārsegts ar baltu **goda villaini** (*vilnuoni*), vasarā – ar **snāteni** (lielu, smalku un visbiežāk rakstainu sieviešu linu lakatu). Tās tiek saspraustas ar Latgalei raksturīgām sudraba burbuļsaktām, ikdienā – ar sasienamajām lentītēm.

Vainags kā meitu galvas rota tika izšūts uz sarkana tūka (speciāli veidota stingra vilnas vai pusvilnas auduma) ar stikla zīlīšu rotājumu.

Sievu un vīru skujainās vai svītrainās **jostas** parasti tika darinātas spilgtos un vēsos toņos. Jostu sasiešana ir iespējama divējāda: to var apsiet ap vidukli un sasiet priekšā mezglu vai pēc divkārtīgas apņemšanas priekšā sakrustot un aizbāzt aiz tās aptinuma.

Brunčus meitas visbiežāk auda un nēsāja rūtainus (ar izmantotu sarkano krāsu), retāk – svītrainus ar dažādu krāsu salikumu.

Vīriešu tautastērpa kopumu veido balts **linu kreklis**, gari vai pusgari **svārki** no vadmalas dažādos pelēkos toņos, svētku drānās – ar melnām samta apmalēm vai ādas apšuvumiem, kas tiek apsieti ar pītām jostām, un garie **zābaki** vai puszābaki, kas parasti tiek nesāti virs biksēm. Goda tērpu papildina melna vilnas **platmale** vai salmu **cepure** vasarā.

◆◆◆ Vēsture ◆◆◆

2. g. t. vidus pirms Kristus	Baltu cilšu ienākšana Latvijas teritorijā.
7.–12. gs.	Baltu etniskā grupējuma – latgaļu – izplatība tagadējās Latgales un Vidzemes teritorijā.
9.–12. gs.	Izveidojas pirmie latgaļu valstiskie veidojumi – Jersika, Tālava, Koknese, Atzele. Latgaļu zemēs sāk izplatīties kristietība pareizticības formā.
13. gs. sākums – 1561. g. (Livonijas periods)	Vācu krustnešu iebrukuma rezultātā senlatviešu ciltis (t. sk. latgaļi) zaudē savu neatkarību. Notiek senlatviešu cilšu kristianizācija katolicisma formā. Latgaļu cilšu apdzīvotā teritorija tiek sadalīta starp Livonijas ordeni un Rīgas arhibīskapiju.
1561–1772 („Poļu laiki“)	Bijušās Livonijas teritorijā uz ziemeļiem no Daugavas izveidojas Pārdaugavas hercogiste, ko iekļauj Lietuvas lielkunigaitijā (lielkņazistē), bet pēc 1569. g. – Polijas-Lietuvas valstī (<i>Zečpospolitā</i>). Ar šo laiku sāk lietot <i>Inflantijas</i> jēdzienu. Pēc poļu-zviedru kara (1600–1629) mūsdienu Vidzeme nonāk Zviedrijas atkarībā, bet tagadējās Latgales teritorijā izveidojas Inflantijas vojevodiste (<i>Inflanty Polskie</i>). Sākas Latgales administratīvā un reliģiskā nošķirtība no pārējās Latvijas. Katoļu garīgo ordeņu aktivitāšu rezultātā Latgalē nostiprinās katolicisms un aizsākas latgaliešu latīniskās literārās tradīcijas iedibināšana. Polijas-Lietuvas valsts ir toleranta attiecībā uz minoritātēm (tostarp arī ebrejiem un krievu vecticībniekiem), tādā veidā Latgalē veidojas etniski un reliģiski daudzveidīga sabiedrība, kas ir vērojams arī mūsdienās.
1772–1904 („Krievu laiki“)	Cariskās Krievijas valdīšanas laiks Latgalē. Sākumā Latgale ir Pleskavas guberņas province. Vēlāk Latgale tiek ietilpināta jaundibinātajā Polockas vietniecībā, bet ar 1802. g. – Vitebskas guberņā. 1861. g. Latgalē tiek atcelta dzimtbūšana (daudz vēlāk nekā pārējā mūsdienu Latvijā). Pēc poļu nemieriem Latgalē tiek ieviests drukas aizliegums (1865–1904). Vitebskas guberņā tiek aizliegts lietot latīņu alfabētu, kā rezultātā ir vērojama vēl lielāka lingvistiskā nošķirtšanās no pārējās mūsdienu Latvijas teritorijas. Latgalē pieaug krieviski runājošo imigrācija, līdz ar to palielinās arī sociālā plaisa starp latgaliešiem kā zemniekiem un pārvaldes struktūrās iesaistītajiem krieviem. Tomēr latgalieši saglabā savas tradīcijas un, lai arī ir piederīgi katoļticībai, kultūras ziņā jūtas tuvāki latviešiem nekā austrumslāviem.
1904–1917 („Krievu laiki“)	Pēc drukas aizlieguma atcelšanas sākas latgaliešu nacionālās atmodas (1904–1917) periods ar plaši izvērstu kultūras darbību. Veidojas pirmā latgaliešu inteliģence, iznāk latgaliešu periodika. Latgaliešu valodas attīstībai pievēršas paši latgalieši. Latgaliešu izloksne (kā toreiz sauc valodu) atšķiras no baltiskās izloksnes (mūsdienās – latviešu valodas).

1917–1920

Periods, kam raksturīga nacionālās pašapziņas nostiprināšanās un kopības apziņas veidošanās latgaliešos – vēlme būt vienotiem ar pārējo Latvijas teritoriju. 1917. g. aprīlī Latgales kongresā tiek izlemts atdalīties no Vitebskas guberņas un apvienoties ar Vidzemi un Kurzemi, saglabājot Latgales autonomijas statusu. Periods beidzas ar Latgales atbrīvošanu no lieliniekiem 1920. g. sākumā.

1920–1934
(Neatkarīgās Latvijas Republikas laiks)

Tiek noteiktas Latgales kā vēsturiska novada administratīvās robežas – Daugavpils, Rēzeknes, Ludzas, Jaunlatgales (Abrenes) apriņķis. Latgaliešu kultūras uzplaukums (latgaliešu prese, literatūra, tēlotāja māksla, teātris, mūzika u.c.). Latgaliešu valoda sākumskolā tiek lietota kā mācību valoda, savukārt citas minoritātes bauda kultūras autonomiju. Salīdzinot ar pārējo Latviju, iedzīvotāju etniskais sastāvs Latgalē ir daudzveidīgāks (krievi – 27,1%, Latvijā kopumā – 9,0%, poļi – 3,5%, Latvijā – 2,6%, baltkrievi – 2,4%, Latvijā – 1,4%). Saimnieciskās izaugsmes ziņā Latgale vēl aizvien ir vājāka nekā pārējā Latvija.

1934–1940
(Ulmaņa laiks)

Pēc K. Ulmaņa 1934. g. 15. maija apvērsuma krietni vājinās latgaliešu kultūras autonomija.

1941–1944
(Nacistiskās Vācijas okupācijas laiks)

Notiek latgaliešu valodas atdzimšana. Tiek izdotas grāmatas, laikraksti, kalendāri latgaliešu valodā. Tādā veidā nacistiskā Vācija cenšas stiprināt latgaliešu identitāti, lai nošķirtu no latviešu identitātes (latgalieši, salīdzinot ar citu novadu latviešiem, tiek atzīti par nepiemērotiem pārvācošanai, tāpēc nošķirami).

1940–1941
un
1944–1991
(Latvijas valsts okupācija un inkorporācija Padomju Savienībā (PSRS))

Tiek izveidotas totalitāram režīmam raksturīgās struktūras. Latvijā, it īpaši Latgalē, no citām PSRS republikām iebrauc liela krieviski runājošo imigrantu daļa. Latgaliešu valoda ārpus privātās sfēras un katoļu baznīcas nav atļauta. Kopš 1960. g. pastāv neoficiāls drukas aizliegums latgaliešu valodā.

Kopš 1991

Latgale ir atjaunotās neatkarīgās Latvijas sastāvdaļa. Sākotnēji ir liels entuziasms latgaliešu kultūras aktivitāšu atjaunošanā, latgaliešu valodas izkopšanā. Jau 90. g. otrajā pusē turpinās centralizētai valstij raksturīgā attieksme pret reģionālo plānošanu un latgaliešu kultūru (valodu). Latgalei kā reģionam vairāk ir kultūrvēsturiska nozīme. Reģionālais dalījums tiek ņemts vērā reģionālās plānošanas jautājumos, taču reģionam kā administratīvai vienībai Latvijā nav lielas nozīmes.

◆◆◆ Simboli ◆◆◆

Karogs

LETU JEB LETGAĻU (LATGAĻU) KAROGS IR PAMATĀ LATVIJAS VALSTS KAROGAM

❖ „Hronikā (Atskaņu – aut.) lasām, ka savi karogi bijuši arī citām latviešu ciltīm, kareivīgajiem zemgaļiem, kuršiem un sēļiem, taču nav dots to tuvāks apraksts. Latgaļu cilts (hronists viņus sauc par „letten”) lietojusi savu kara karogu, kas pēc senas tradīcijas bijis sarkans ar baltu svītru” (Gailiša 1998). Tieši seno latgaļu karogs 1921. g. tiek apstiprināts kā Latvijas valsts karogs.

◆ No kreisās: Inflantijas vojevodistes ģerbonis, Pārdaugavas hercogistes ģerbonis
Foto: Sergejs Medvedevs

❖ 1566. g. Pārdaugavas hercogistei (tagadējā Latgales, Vidzemes, Dienvidigauņijas teritorija) tika izveidots ģerbonis ar sudraba grifu uz sarkana vairoga un Sigismunda II Augusta iniciāļiem. Tas šobrīd ir pamatā Latvijas valsts ģerbonī redzamajam grifam. Pastāv uzskats, ka grifs kā Latgales simbols tiek izmantots jau kopš 16. gs.

❖ 1629. g. Altmarkas pamiers ir uzskatāms par atskaites punktu mūsdienu Latgales teritorijai. Inflantijas vojevodiste bija Polijas-Lietuvas valsts autonomas apgabals ar administratīvo centru Daugavpilī. Vojevodiste ir Pārdaugavas hercogistes mantiniece, pārņemot arī tās simboliku ar nelielām izmaiņām grifa attēlā.

❖ Latvijas brīvvalsts laikā ģerboņi tika izveidoti gan Latvijas vēsturiskajiem novadiem, gan pilsētām. Latgalei tika izraudzīts Inflantijas vojevodistes grifs. Praksē vairāk tika lietoti pilsētu ģerboņi, bet senās letgaļu karoga svītru proporcijas un arī ģerboņa pamatideja parādījās Rēzeknes pilsētas simbolikā. Vēsturiski tā ir noticis, ka administratīvi Daugavpils ir bijusi senās Latgales teritorijas centrs, bet simboliski par tādu dēvēta Rēzekne, to apliecina arī lietotie simboli un Latgales latviešu aktivitātes 20. gs. garumā.

❖ 21. gs. Māris Rumaks ir izveidojis latgaliešu karoga simbolu, kā uzsver karoga autors – visu Latgales iedzīvotāju simbolu. Pirmo reizi publiski tas ir lietots 2010. gada 4. jūnijā Latvijas Iekšlietu ministrijas sporta spēlēs, pārstāvot Latgales reģiona policijas pārvaldi.

Svītru proporcijas ir veidotas, sekojot Latvijas valsts, lībiešu, sēļu un Rēzeknes karogu veidošanas tradīcijai. Tumši zilā krāsa simbolizē seno latgaļu tautu tērpus, ezerus, rudzupuķes (*naktineicys*) un ziedošos linus.

◆ Latgaliešu karogs

◆ Karoga autors Māris Rukmanis ar latgaliešu karogu 2010. gadā
Foto: Baiba Rumaka

❖ Letgaļu valstiskie veidojumi tiek iznīcināti 13. gs. un līdz pat 1917. g. Latgale atrodas svešu varu pakļautībā. B. Briška ir izsekojis, kā mainījušās svešo varu himnas gadsimtu garumā, norādot, ka nacionālās (Latgales latviešu) himnas pamats meklējams tautasdziesmā:

*Lobs ar lobu sasatyka
Steidzuos mani aprunuot,
Ka es moza augumeņa,
Maņ pošai i bāda beja:
Soku vuordu, meži skaņ,
Speru sūli, zeme reib.*

Par neoficiālo Latgales himnu kopš pēdējās atmodas ir kļuvusi „Skaidruo volūda” (Annas Rancānes vārdi, Eugene Karūdznīka mūzika). To dzied, atklājot latgaliešu kultūras, izglītības un zinātniskos pasākumus.

Himna

◆◆ Izglītība ◆◆

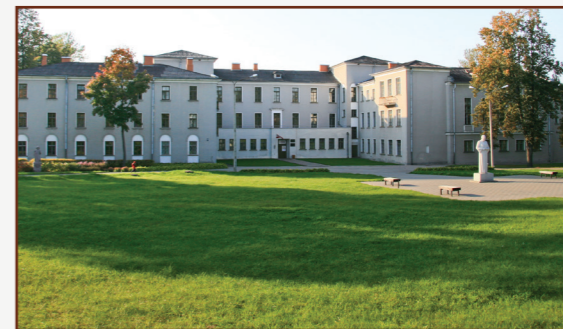
❖ Vecākā skola Latgalē (pēc B. Brežgo) ir dibināta Daugavpilī laika posmā no 1625. līdz 1628. g. Kopš 1813. g. tā darbojusies Krāslavā, bet kopš 1855. g. pārcelta uz Rēzekni, darbojās kā Rēzeknes 1. pamatskola Latvijas brīvvalsts laikā, Rēzeknes 1. vidusskolu var uzskatīt par tās mantinieci.

❖ Pirmā augstākā mācību iestāde Latvijā ir bijis Krāslavas Garīgais seminārs (1757–1844), kuru ir absolvējuši pāri par 250 mācītājiem, kas 19. gs. veidoja latgalešu laicīgās literatūras sākotni un turpināja garīgās literatūras un vietējās latviešu valodas kopšanas tradīcijas.

❖ Sākot ar 1920. g., Latgalē sāk pakāpeniski darboties četrklasīgās un sešklasīgās skolas, kurās mācību valoda ir latviešu valoda, ar to saprotot *latgalešu izloksni* (mūsdienās – *latgalešu literārā valoda*). *Vidus (arī baltiešu) izloksne* (mūsdienās – *latviešu literārā valoda*) tiek apgūta tikai kā atsevišķs mācību priekšmets. Līdzās latviešu (latgalešu) skolām darbojas skolas ar krievu, poļu mācību valodu, kā arī ebreju skolas. Šāda valodu apguves politika pastāv līdz 1934. g. 15. maija apvērsumam.

◆ Skolotāju institūta ēka Daugavpilī 20. gs. sākumā un mūsdienās
Foto: no Valentīna Lukaševiča personīgā arhīva

◆ Rēzeknes Valsts skolotāju institūta ēka 20. gs. 30. gados un mūsdienās

❖ Milzīga nozīme Latgales izglītības politikā ir skolotāju institūtu dibināšanai: 1923. g. – Daugavpilī, 1925. g. – Rēzeknē sāk darboties Valsts skolotāju institūti, kas pirms Otrā pasaules kara sagatavo pāri par 1000 jauno pedagogu un bagātina kultūras un sabiedriskās aktivitātes Latgalē.

❖ Abi institūti ir uzskatāmi par atskaites punktu laicīgajai augstākajai izglītībai Latgalē: Daugavpils Valsts skolotāju institūta darbību turpina Daugavpils Universitāte (DU), Rēzeknes Valsts skolotāju institūta tradīcijas – Rēzeknes Augstskola (RA).

❖ 20. gs. 30. g. Boļeslavs Brežgo, Konstantīns Raudive, Staņislavs Ladusāns, Konstantīns Počs studē un savus zinātniskos darbus raksta Rīgā vai ārzemēs.

❖ 21. gs. sākumā DU ir izveidojusi pamatīgu dabaszinātņu pētniecības centru, bet RA – inženierzinātņu un mehatronikas pētniecības bāzi. RA Reģionālistikas zinātniskais institūts ir kļuvis par reģionālistikas izpēti centru.

❖ 2013./2014. mācību gadā Latgalē darbojās 156 vispārizglītojošās mācību iestādes (salīdzinājumam: 1929./1930. bija 711 pamatskolas).

◆◆ Valoda ◆◆

- *Voi tu runoj latgaliski?*
- *Nui, drupeiti, na daudz. Lobuok muoku runuot angļu mēlī, tū vuiciejūs školā. Latgalīšu volūdu es īsavuiceju nu tāva i muotis. A tu?*
- *Es runoju, tik nacīš pareizi, maņ datryukst vuordu, par tū, ka vuiciejūs poša, nu gruomotu. Taipat dūmoju, ka doru daudz klaidu, seņ naasmu runovuse latgaliski.*
- *Nu tod iz prīšku runuosim latgaliski, vys kai sarunuosim :)!*

Vēsturisks ieskats

❖ Mūsdienu latviešu literārās valodas pamati ir likti 19. gs. otrajā pusē, izkopjot un pilnģojot vidus dialektā balstīto rakstu valodu, kādā sāka izdot grāmatas 16. gs. Latgalē uz augšzemnieku dialekta pamata radās un attīstījās cita rakstu valoda, kurā kopš 18. gs. iznāca grāmatas Latgales latviešiem. Sākotnēji tie bija reliģiska un populārzinātniska satura teksti.

Tāpat jau no 18. gs. sākuma ir korekti runāt par divām atšķirīgām rakstu tradīcijām, divām rakstu valodām: latviešu un latgaliešu.

❖ Latgaliešu valodas attīstībā īpaši nozīmīgas ir 19. gs. beigas, kad Latgales latviešiem Pēterburgā sāk veidoties pašiem sava inteliģence. Lielākoties tie ir baznīckungi, kas pievēršas savas dzimtās valodas kopšanas un normēšanas jautājumiem (piemēram, Pēterburgas Garīgajā seminārā Francis Trasuns audzēkņiem māca latgaliešu valodu). Arī pirmā latgaliešu pareizrakstības apspriede (1903) notiek Pēterburgā, kur 1908. g. Ontons Skrynda izdod pirmo gramatiku.

◆ Ontona Skryndas 1908. g. izdotā gramatika

❖ Latgaliešu valodas lietojums ārpus ģimenes, tas ir, gan Latgales skolās, gan pašvaldību iestādēs, publiskos pasākumos, presē, baznīcā, īpaši uzplaukst 20. gs. 20. g. Piemēram, latgaliešu bērni pirmajās divās klasēs visus mācību priekšmetus mācās latgaliski, bet no 3. klases klāt nāk arī latviešu valoda.

❖ 20. gs. 30. g. aizsākas latgaliešu rakstības reforma Pītera Stroda vadībā, 1934. g. šīm iecerēm pārvelk svītru, jo latgaliešu valodu tiek aizliegts lietot visās valsts un pašvaldības iestādēs, publiskajos sarīkojumos, teātros, priekšlasījumos.

Padomju laikā (kopš 1940. g.) tiek pārtraukta arī grāmatu izdošana, tā tiek atjaunota nacistiskās okupācijas laikā, sasniedzot kulmināciju 1943. g., kad Daugavpilī V. Lōča izdevniecībā latgaliski tiek izdotas 23 grāmatas.

31. decembrī.

Gods otkon ir aizgōjis. Šys gods, tūmār nav bejis taidis kai cyti godi. Šys gods ir bejis vīns nu vērtēigōkajim munas dzeives un dorba godim. Šys gods ir nesis augļus un taidus augļus, kaidus Latgola nabeja redzējuse. Šys dorbs, lai gon smogs beja, dažureiz pat pōri spēkim, tūmār nasalauze, bet gon ir veikts un atdūts tautai un atdūts tai, kai tū pat pats nabeju gaidejis.

Daudz ir padareits: šymā godā skaitēsīs 23 izdūtas grōmotas. Divdemit trejs. Šys skaitlis dēļ Latgolas ir lels, jo taidis latgaļu literaturā vēļ nav bejis. Šū godu ir vērts atcerētīs, ir vērts par tū dūmōt un prīcōtīs.

Nu sōkuma poši vīn: Čupītis jaunkundze, Odums (O. Ivbuļs) un es veicem šū dorbu, tod J. Placinskis un tai šys dorbs sōka vērzeitīs un ar kotru dīnu plašōk un vairōk.

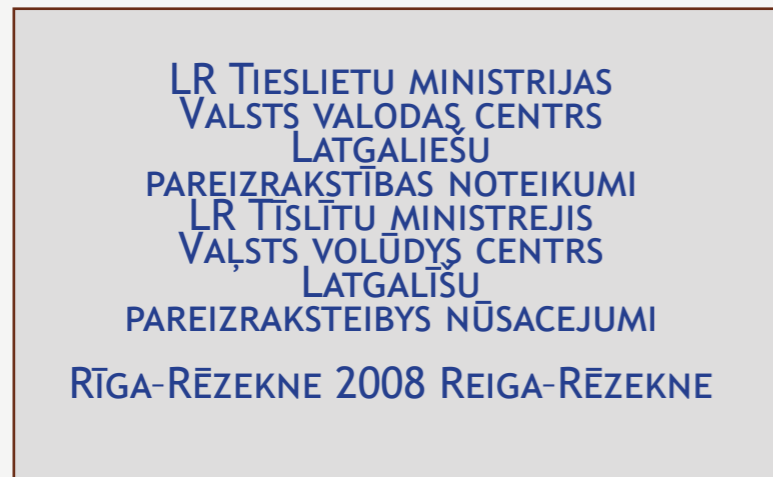
Ar avīzes iznōkšonu dorbs vēļ vairōk pasavairōja. Bet mes veicem šū dorbu, veicem vysus pīnōkumus kaidi beja jōpylda.

Gods ir cauri, un, paļdis Dīvam, šys ir panōkumu gods Latgolai.

◆ No V. Lōča dienasgrāmatas (1943. g.)

❖ Pēckara Latvijā visu padomju laiku latgaliešu valoda bija kļuvusi par mājas un baznīcas valodu. Grāmatas, periodika latgaliski turpināja iznākt tikai emigrācijā. 20. gs. 90. g., Trešās atmodas laikā, sākās arī latgaliešu valodas atdzimšana, tika daudz diskutēts par latgaliešu rakstību, kā arī izstrādāti galvenie tās principi. Uz tiem balstīta arī Jura Cibuļa un Lidijas Leikumas latgaliešu ābece (1992) un latgaliešu valodas mācība „Vasals!” (2003).

❖ Pītera Stroda vadībā iesāktā latgaliešu rakstības reforma (20. gs. 30. g.) zināmā mērā tika turpināta un pabeigta 2007. g., kad tika apstiprināti jaunie latgaliešu rakstības noteikumi.

◆ Latgaliešu rakstības noteikumi

Ar burtiem <i>a, e, i, y, o, u</i> apzīmē īsos patskaņus <i>a, e, i, y, o, u</i>	<i>art, mežs, tikt, cyts, ols, kubuls</i>
Ar burtiem <i>ā, ē, ī, ū</i> apzīmē garos patskaņus <i>ā, ē, ī, ū</i>	<i>dāls, dzēst, īva, ūga</i>
Šauros un platos patskaņus <i>e, ē</i> apzīmē burti <i>e, ē</i>	<i>padebess, svešs, mes, zeme, plēst</i>
Burts <i>y</i> apzīmē cieto patskani <i>i</i>	<i>vysod, zyrgs</i>
Divskaņus raksta ar burtu savienojumiem <i>ai, au, ei, ie, iu, yu, ou, ui, uo</i> , divskaņa <i>uo</i> apzīmēšana pieļaujama arī ar <i>ō</i>	<i>maize, saule, zeile, sierms, niule, lyugt, klouga, puika, suojs (sōjs)</i>
Šķirama patskaņu <i>i, y</i> , divskaņu <i>iu, yu</i> rakstībā: vārda sākumā raksta <i>iu</i>	<i>iubujs, iudiņs, iudris</i>
Aiz <i>g, j, k</i> raksta <i>i</i> vai <i>iu</i>	<i>giva, jimt, kimūss; giut, jiura, kiuls</i>
Aiz <i>č, r, š, ž</i> raksta <i>y</i> vai <i>yu</i> , izņemot gadījumus, ja nākamajā zilbē ir mīkstinātāja skaņa	<i>čyguons, čyvynuot, grybu, ryka, šys, šyvums, žykars, gryuds, šyut, žyuzuot; čivinēt, gribēt, riceņa, šivieja, žideņš</i>

(Avots: Latgaliešu rakstības noteikumi, Rīga-Rēzekne 2008)

Latv. lit. val.	Latg. rakstu val.	Piemēri
a	o	dorbs, lobs, mozs, kod (bet: zaļa gaļa)
ā	uo	muote, muosa, bruojs, kuojuos, buort
ē	ie	viejs, viezs, siejiejs, skriejiejs, piec
e (platais)	a	azars, vadakla, malns, vacs, vasals
ē (platais)	ā	tāvs, dāls, bārzs, vātra, vāls, vāruot
i	y	myza, cyts, vyss, pyrmais (bet: likt, sist)
ī	ei	dzeive, dzeiveiba, treis, sleikt, veist
ū	iu	iudiņš, jiugt, giut, kiula, kiulš
ū	yu	kryums, byut, šyut, pyut, myusu
ie	ī	īva, pīns, sīns, īt, īīt, sīt, sītīs, skrīt
uo	ū	ūga, ūla, sūls, dūt, kūst (bet: skoluot)

(Izmantoti Lidijas Leikumas piemēri no raksta "Divejys latvišu rokstu tradicejys: kūpeigais i atškireigais", www.vvk.lv)

Pēc ilgim laikim Odums roksta vēstuli nu Amerikas sovam sābram uz dzimtinī:

- Nūpērku hauzu, maņ ir kars un es esmu lels boss...

Ontōns, izlasējys vēstulī, dūmoj: lai gon myusu dzyntōs volūdas namōca ni dzimtinē, ni svešumā, Odums sovā mēlē roksta dīzgon skaidri. Tōpēc jys kai vacam draugam atbild:

- Dōrgais Odum, tu nasakrāmej ar tōm auzom, bet sēj pa vacam lynus un boss nastaigōsi ari kara laikā.

(Dzeivē kai anekdotē, anekdotē kai dzeivē. Anekdošu krōjums.)

latgaliski	jis	vysod	mauduotīs	apleik	sukņa	palāda
lietuviski	jis	visada	maudytis	aplink	sukniā suknelē	pelēda
latviski	viņš	vienmēr	peldēties	apkārt	kleita	pūce

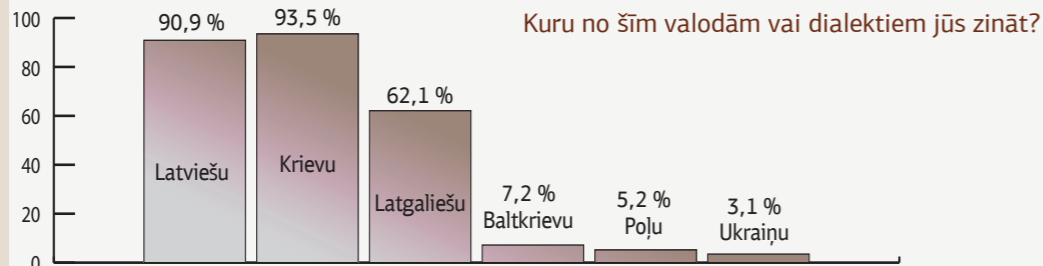
❖ Tulkojumi no latviešu valodas lietuviešu valodā vai otrādi nav nekas jauns, taču pēdējos gados tiek piedāvāti daiļdarbi, kuros redzam arī tulkojumus no latgaliešu valodas žemaišu dialektā (lielākoties lietots Lietuvas rietumu daļā), piemēram, 2009.g. Rēzeknē izdotajā grāmatā: Ontons Slišāns, Kristina Vaisvalavičienē. RŪTAĻU VYDĀ. RATELĒ VĒDORELIE.

Latgaliski	Žemaitiski	Latviski	Lietuviski
<i>Zeileite žižinoj, Žubeite žubynoj, Rubuleits rubynoj. A kas tys, kas kūkūs Dūbumus skrybynoj? - Dzeņs.</i>	<i>Švīgžda švīgžden, Kikilis kiken, Cīrulis cīren. Vuo kas tas, kas mediūs Duobeles skreben? - Genīs.</i>	<i>Zīlīte žužina, Žubīte žubina, Cīrulīt 's čivina. Bet kas tas, kas kokos Dobumus skribina? - Dzenis.</i>	<i>Žylelē čipčēja, Žvirblelis čiksčioja, Kurkē kurkščioja. O kas tai, kas medžiuos` Dreves brazduoja ? - Genys.</i>

❖ Mūsdienās latviešu valoda tiek lietota kā saziņas valoda visos Latvijas novados, savukārt latgaliešu valodai vairāk ir reģionāla nozīme, proti, kā rakstu valoda tā tiek izmantota Latgales reģionā izdotajos preses izdevumos, daiļdarbos, pilsētu un pagastu publiskās telpas uzrakstos (aņšās, nosaukumos u.c.), kā arī interneta portālos. Latgales reģiona iedzīvotāju mutvārdu runā var saklausīt noteiktai vietai raksturīgās izlokšņu īpatnības.

❖ Laikā no 2006. līdz 2009. g. Rēzeknes Augstskolas mācībspēki veica pētījumu „Valodas Austrumlatvijā”, tā laikā tika noskaidrots arī jautājums par Latgales reģiona iedzīvotāju valodu zināšanām (ieskaitot arī latgaliešu valodu):

❖ Latgalē latgaliešu valodu ikdienā saziņā ar saviem ģimenes locekļiem, draugiem vai kolēģiem lieto vidēji **39%** respondentu (kopējais respondentu skaits – 9076).

Ar mazāk pazīstamiem/nepazīstamiem cilvēkiem latgaliešu valodā runā aptuveni **23%** respondentu.

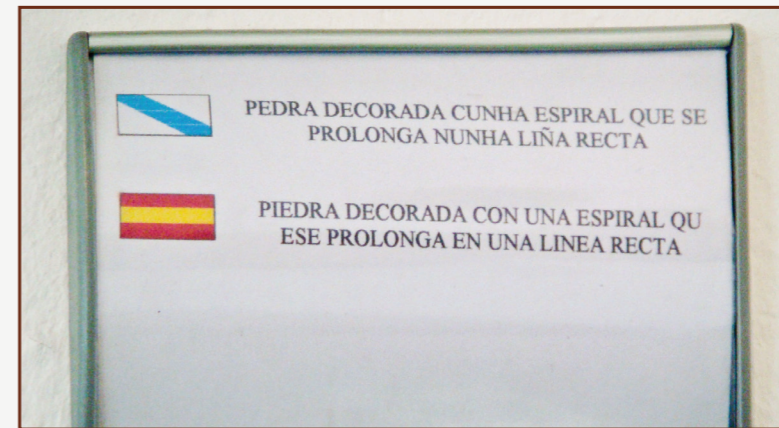
Savukārt Latvijas tautskaites dati (2011) atklāj, ka **Latvijā kopumā** latviešu valodas paveidu – latgaliešu valodu – ikdienā lieto **8,8%** Latvijas iedzīvotāju, bet **Latgalē** – trešā daļa iedzīvotāju (**35,5%**).

❖ Latgaliešu valodai ir senas rakstu tradīcijas (kopš 18. gs.), tajā arī mūsdienās tiek izdota literatūra (vairāk sk. nodaļu par literatūru), ir apstiprināti jaunie latgaliešu pareizrakstības noteikumi, to ikdienā lieto Latgales reģiona iedzīvotāji, tajā var atrast vārdus, kas ir gan līdzīgi latviešu valodai, gan krietni atšķiras no tās (to pašu var teikt arī par gramatiku). 2014. g. J. Cibulš un L. Leikuma sadarbībā ar Latviešu valodas aģentūru ir izdevuši pirmo digitālo latgaliešu ābeci „Skreineite”.

Valodniecībā nav noteikta stingra robeža starp valodu un dialektu, daudzkārt termina lietojums paliek pašu runātāju ziņā, viņu attieksme ir svarīgāka par valodnieku izvirzītajiem kritērijiem. Latgalē cilvēki saka: *runoju latgaliski, latgalīšu volūdā, nevis augšzemnieku dialektā.*

Tomēr no lingvistiskā viedokļa būtisks ir arguments, ka pastāv gan rakstu (literārā) valoda, gan citi tās paveidi: izloksnes, sarunvaloda, un tieši šī daudzveidība, dažādu paveidu eksistence ir valodas pazīme.

Lai gan ikdienā latgaliešu valodai piemīt reģionālās valodas funkcijas, tomēr oficiāls reģionālās valodas statuss Latvijā tai nav piešķirts. Citādi ir ar mazajām valodām Eiropā, kur oficiāli tās ir ieguvušas reģionālo vai minoritāšu valodu statusu, piemēram, kašubu valoda Polijā vai frīzu valoda Nīderlandē.

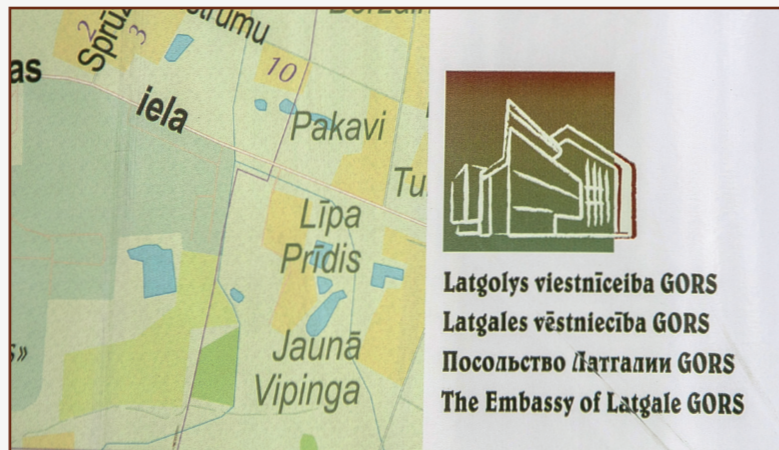
❖ Muzeja eksponāta apraksts galisiešu un spāņu valodā
Foto: Sanita Lazdiņa

❖ Daudzās Eiropas valstīs lielākoties attieksme pret šīm valodām ir pozitīva, to lietojums ir vērojams gan publiskajā telpā (uzraksts literārajā valodā un noteiktam reģionam raksturīgajā valodā), gan cilvēku neformālajā saziņā.

Īpašs šai ziņā ir Spānijas piemērs, kur spāņu valodu pārsvarā var dzirdēt tikai Madridē, pārējā valsts teritorijā blakus spāņu valodai tiek lietotas tādas reģionālās valodas kā katalāņu, basku, galisiešu, astūriešu u.c. No Latvijas iedzīvotāja viedokļa izbrīnu var radīt Spānijas ziemeļrietumos pamanītie uzraksti galisiešu un spāņu valodā, kur atšķirība starp valodām pat to nepratējam šķiet minimāla.

❖ Latgalē uzraksti latgaliešu valodā pēdējos gados manāmi ne tikai grafiiti vai kultūras afišās, bet arī pašvaldību veidotajās publiskajās zīmēs.

◆ Tūrisma informācijas stabs Rēzeknē

❖ Latvijas lingvistisko situāciju var salīdzināt ar Norvēģijas piemēru, Norvēģijā arī ir divas rakstu valodas: bukmols un jaunnorvēģu valoda. Bukmolu un latviešu literāro valodu nosacīti var saukt par valsts centra valodām, bet jaunnorvēģu valodu un latgaliešu valodu – par perifērijas valodām. Norvēģijā visiem skolēniem jāmacās rakstīt abās rakstu valodās un visiem jāliek eksāmens abās rakstu valodās, arī daiļliteratūra skolā tiek lasīta abās valodās. Tiesa gan, pilsētas skolēnu vidū bieži ir mantota skepse pret jaunnorvēģu valodu. Tātad ir vērojamas lielas atšķirības valodu lietošanā Norvēģijā un Latvijā. Sākot ar 20. gs. 70. g., norvēģi lieto savu izloksni, arī runājot ar citu novadu pārstāvjiem, tāpat arī kultūras darbinieki un ministri runā dzimtajā izloksnē.

❖ Valstu nosaukumus ir pieņemts saīsināt, izmantojot 2 zīmju kodu. Pēc ISO 3166 standarta Latvijas kods ir LV. Arī valodām tiek piešķirti ISO kodi, ja ekspertu komisija pieteikto valodu atzīst par valodu. Latviešu valodai 2 zīmju valodas kods ir **LV**, savukārt 3 zīmju kods ir **LAV**. Līdz 2010. g. latgaliešu valoda arī starptautiskajā līmenī ISO kodu reģistrā (ASV) netika atzīta kā valoda, taču 2010. g. janvārī latgaliešu valodai tika piešķirts starptautiskais ISO kods (**LTG**).

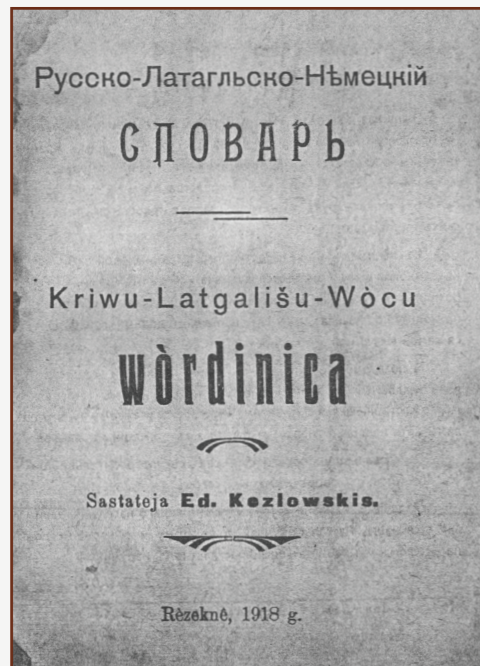
◆◆◆ Īsa vārdnīciņa ◆◆◆

Latgaliski	Latviski
<p>Sasavasaluošona. Apsavaicuošona <i>Vasals! Vasala! Vasaly! Vasalys! Lobs reits! Loba dīna! Lobs vokors! Kai jums te it? Ci vysī dzeivi, vasali! Paļdis par apsavaicuošonu, vysī dzeivi, vasali.</i></p>	<p>Sasveicināšanās. Apjautāšanās <i>Sveiks! Sveika! Čau! Sveiki! Sveicināti! Sveikas! Labrīt! Labdien! Labvakar! Kā jums te klājas? Vai visi dzīvi, veseli? Paldies par apvaicāšanos, visi dzīvi, veseli.</i></p>
<p>Sasapazeišona <i>Kai tovs vuords? Kai tevi/ Jiusu sauc? Mani sauc Jāzeps. Mani (par) Jezupu sauc. Es esmu Māra. Čīš(i) pateikami.</i></p>	<p>Iepazīšanās <i>Kāds tavs vārds? Kā tevi/ Jūs sauc? Mani sauc Jāzeps. Mani sauc par Jāzepu. Es esmu Māra. Ļoti patikami.</i></p>
<p>Atsavasaluošona <i>Jau laiks it paceli. Jau vālai, maņ juoit. Cik labi, ka sasatykom. Pabyuņ! Pabyunit garuok! Dīvamžāj navaru palikt garuok. Lels paļdis tev/ Jums par breineigū vokuor! Palic vasals! Palicit vasali! Dzeivoj vasals! Dzeivojīt vasali! Sveicynoj/ sveicynojīt sovus sātys ļauds/ sietinīkus! Čīš(i) gaidīšu tevi/ Jiusu otkon gostūs! Iz (dreizu) sasaredziešonu!</i></p>	<p>Atvadišanās <i>Jau laiks iet pro(jā)m. Ir jau vēls, man jāiet. Cik labi, ka satikāmieš. Paliec! Palieciet ilgāk! Dīemžēl nevaru palikt ilgāk. Līels paldies tev/ Jums par brīnišķīgo vakaru! Paliec sveiks! Palieciet sveiki! Dzīvo sveiks! Dzīvojiet sveiki! Pasveicini/ pasveiciniet savus mājas ļaudis/ mājiniekus! Ļoti gaidīšu tevi/ Jūs atkal ciemos! Uz (drīzu) saredzēšanos!</i></p>

(Pēc: Andronovs A., Leikuma L. Latgaliešu-latviešu-krievu sarunvārdnīca. Ačynskys; Reiga, 2008)

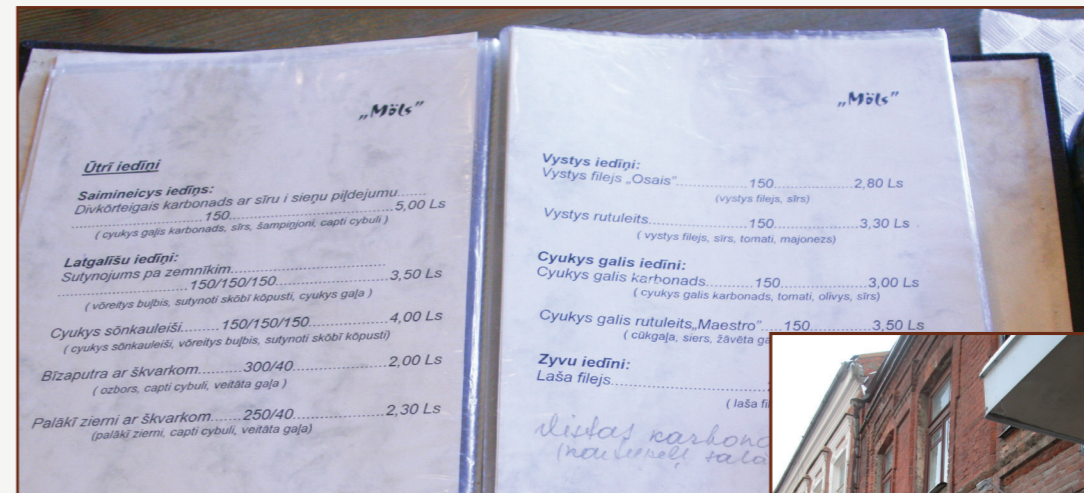

◆ Ed.Kozłowska 1918.g. sastādītā Krievu-latgāliešu-vācu vārdnīca

Брюква – **grizini** – Schnitkohl
 Брунетъ, брунетка – **malnuksnis, malnuksne** – Brünett
 Будущее – **nokumiba, nokutne** – Zukünftiges, Zukunft
 Буква – **burte, liters** – Buchstabe
 Коть – **kačs, kakis** – Kater
 Кошка – **kačine** – Katze
 Крупа – **osbors, putroms** – Grütze
 Крупный – **rups** – grob
 Обои – **špaleri** – Tapeten
 Овца – **wuška** – Schaf
 Огурецъ – **ogurcis** – Gurken
 Онъ, она, оно – **jis, jej** – er, sie, es
 Сарай – **pyune** – Scheune, Schuppen
 Сахаръ – **cukris** – Zucker

(Avots: Русско-Латагльско-Нĕмецкijĭ СЛОВАРЬ. Kriwu-Latgāliešu-Wocu WORDINICA. Sastateja Ed.Kozłowski. Rezekne, 1918 g.)

KO LATGALISKI PIEDĀVĀ RĒZEKNES KAFEJNĪCAS?

◆ Kafejnīcas „Mōls” (Rēzeknē) ēdienkarte
 Foto: Sanita Lazdiņa

Mōls:

iedīņi – ēdieni
 Sutyņojums – sautējums
 Buļbis – kartupeļi
 Cybuli – sīpoli
 Škvarkys – grības, grībiņas (kraukšķīga gaļa,
 cūku ādiņas)
 Ozbors – miežu putraini

◆ Rēzeknes „Mōls”
 Latgales ielā
 Foto: Sanita Lazdiņa

LATGALISKI AR DATORU

paroļs - password
 pastinīkserveris - mail exchanger
 peirāgs - cookie
 puorkeit - (to) change
 puorsaukt - (to) rename
 puorsavieirjs - browser
 puorspīdums - (a) copy
 puorspīst - (to) copy
 puorstaiptekļs - Web (WWW; World Wide Web)

(Avots: <http://latgola.lv/voluda/vuordineicys/dlatgang.shtml>)

puslopa - page
 pyrmuo rūka - preference
 saita - link
 sātys puslopa - home page
 servers - server
 slāgvuords - login
 syuteit - (to) send
 škārsteikļs - Internet
 šursyuteit - (to) download

AIZKŪDA • UZKODA • STARTERS • ЗАКУСКИ	
PI ŠMAKOVKYS Uzkoðu asorti Assorted snacks Закуска - ассорти латгальского региона	2.50 EUR
Rozalija īsoka / iesaka / recommends / рекомендует Šmakovka, 5 cl (4.95 EUR)	
PUPU PLUOCINEIŠI AR KAPCIETA SPEČA ZŪSTI Pupu plācenīši ar auksti kūpināta speķa mērci Bean scones with cold – smoke bacon sauce Оладушки из фасоли с соусом из шпека холодного копчения	3.20 EUR
Rozalija īsoka / iesaka / recommends / рекомендует Frescobaldi „Castiglioni” Chianti DOCG, Italy, 75 cl (29.00 EUR)	
CUOĻA OKNU SACEPĪNS IZ KORSTYS RUDZU MAIZIS AR DZĒRVIŅU MARMELADU	5.80 EUR

♦ Restorāna „Rozalija” (Rēzeknē) ēdienkarte
 Foto: Sanita Lazdiņa

◆◆◆ Literatūra ◆◆◆

♦ Latgaliešu literatūras attīstību noteikušas vēsturiskās, reliģiskās un lingvistiskās atšķirības. Kopš pirmās atrastās garīga satura grāmatas, kas ir rakstīta *modum Lothavicum*, „Evangēlija toto anno” (1753), latgaliešu literatūrā ir darbojušies pāri par 150 rakstniekiem, dzejniekiem, publicistiem.

Dīnu – zemnieks, nakti – rakstnieks – teiciens, ko attiecina uz Andriņu Jūrdžu, pirmo latviešu izcelsmes rakstītāju 19. gs. Latgalē, raksturo latgaliešu rakstītāja situāciju gandrīz visā literatūras attīstības laikā.

♦ Latgaļu rakstniecības simbols trimdā (20. gs. 50.–80. gadi)

♦ Iezīmes, kas nosaka latgaliešu literatūras specifiku:

♦ Reliģiska satura (garīgā) literatūra attīstās paralēli laicīgajai literatūrai, dominējot līdz pat 20. gs. 20. g. Literatūras pētnieki (S. Kalvāne, J. Kursīte) izceļ **hagiogrāfijas** žanru jeb svēto dzīves aprakstus, kas 17. gs., pateicoties poļu misionāru darbībai, attīstās latgaliešu pirmajos tekstos.

♦ 19. gs. populārākais izdevums ir „Dzismies Swatas.” (1801), kas izdota vismaz 14 reizi.

♦ Laicīgā literatūra sāk attīstīties tikai 19. gs. (izņēmums – M. Rota dzejolis *Putneņ, laikā soltas zīmas*, tapis 18. gs. otrajā pusē), pamatā tie ir populārzinātniski izdevumi: J. Akelevičs „Eysa mocība ap audzieyszonu biszu.” (1832), J. Macilevičs „Pawujcieyszona.” (1850).

♦ Fragments no J. Macileviča darba „Pawujcieyszona.” (1850)

Un taj miežy lēli un mozi, ajsaugi, siewkurajs kūks, Plōwas, Pukies. Liknieš, Koņni, Upiāš, Azary, Iwrs, wysajdi wiei, Łupi, aūgli ziemis Ziws, zwieri, Putni, Torpi, cnotas un wysuszpetniejgōkas nacnotas, turēia sowus Diwus un diwiēnius, ejsok sokut': tik biēia Diwu un diwiēniu, cik litu uz pasaulā, cie-szki un taj biēia: kad winā lita, turēia diwiēnius łobus un słyktus.

- ♦ Latgaliešu literatūras „klīstošais holandietis” (caurviju tēls) kopš J. Macileviča izdevuma ir Puovuls Zeiza – izglītots un dzīvesgudrs zemnieks, ko var sastapt arī bagātīgajā un īpatnējā latgaliešu folklorā, kas klasiskā folkloras žanru izpratnē attīstījusies līdz pat 20. gs 60. g.
- ♦ Folkloras motīvi spilgti parādās literārās pasakas un fabulas žanrā, kas trimdā ir attīstījusies līdz pat 20. gs 70. g. Literāro pasaku ciklu par ziediem – Naaizmērstule „Lauku zīdi” (1934) – latgaliešu lasītājs iepazīst jau pirmās brīvvalsts laikā.
- ♦ Latgaliešu literatūras attīstība ir bijusi fragmentāra, to pārtraukuši vismaz 3 drukas aizliegumi: 1865–1904 – Vitebskas guberņas sastāvā, 1934–1940 – pirmās brīvvalsts laikā un 1960–1988 – padomju laikā. Tas noteicis šo dīvaino sakritību, ka 19. gs. beigās par bīstamāko kontrabandas precī, ko ievad no Viļņas, Sanktpēterburgas, Helsinkiem, kļūst grāmata. Vēlākie drukas aizliegumi mudināja autorus pievērsties literārās tradīcijas kopšanai paralēli latviešu un latgaliešu rakstu tradīcijā, bet padomju un trimdas situācijā daudzus autorus – A. Vējānu, A. Stankeviču, J. Klīdzēju, K. Raudivi, R. Mūku, V. Krāslavieti, V. Zepu – izvēlēties daiļradei tieši latviešu literāro valodu.
- ♦ Latgaliešu literatūrā dominē reālisma (A. Sprūdžs, J. Klīdzējs, A. Rupainis) un romantisma (A. Adamāns, M. Andžāne, F. Murāns) tradīcijas, taču ir arī saistoši modernisma meklējumi (A. Smagars, M. Skuja, J. Leļs).
- ♦ 20. gs. 90. g. latgaliešu literatūrā romantisms atdzimst A. Kūkoja, pozitīvisms – A. Slišāna, sirreālie meklējumi – A. Rancānes, I. Tāraudas dzejā, bet postmodernisma literatūras tradīciju kopj O. Seiksts, V. Lukaševičs, J. Ryučāns.
- ♦ 2008. g. ir iedibināta latgaliešu kultūras gada balva „Boņuks”. Literatūrā to ir saņēmuši Saprge (Ilze Sperga), A. Rancāne, L. Rundāne, V. Lukaševičs, O. Slišāns, A. Mileika, Raibais (Oskars Orlovs), I. Atpile-Jugane.

TAIDI TŪLAIK IR MUNI VAICUOJUMI. CYTA CEĻA NAV.
MINDAUGS VOI KRYSTUS. MAŅ PIJAMAMUOKS PĀDEJĀIS. PAR TŪ
KA PYRMĀJĀ CEĻĀ JUOATDŪD. JUOZIDOJ PRAKTISKI VYSS. ES
DŪMOJU - MYUSDĪNU KRYSTUS (MERSO) - JYS VAJADZEIBYS
GADĪNĪ VAR I AIZASTUOVĒT, I IZALIKT PAR PROSTU CYLVĀKU,
LAI NIVĪNS PI JUO NALEIN.
TAITOD, IZDZEIVUOT. PAGAISYNOJŪT SEVI. VOI NŪMIERT
(IZMIERT) AR SEVI.

♦ O. Seiksts, V. Lukaševičs „Valerjana dzeive i redzīni” (1996)

◆◆◆ Mediji ◆◆◆

- ❖ Sākot ar Trešās atmodas laiku, pirmais plašsaziņas līdzeklis, kas nodrošina informāciju latgaliešu valodā, ir laikraksts „Mōras Zeme” (iznāk no 1989. līdz 1994. g.). Turpmāk par nozīmīgāko un izplatītāko izdevumu kļūst reliģiski sabiedriskais žurnāls „Katōļu Dzeive”, kurš pēc 59 gadu pārtraukuma sāk atkal iznākt 1989. g., publicējot rakstus kā latgaliešu, tā latviešu literārajā valodā, tomēr pēc 25 gadu darbības 2014. g. žurnāla izdošana tiek pārtraukta. Tāpat ir minams arī laikraksta „Rēzeknes Vēstis” pielikums „Mōras Zeme”, kas konsekventi publicē dažāda satura rakstus latgaliešu valodas t.s. vecajā ortogrāfijā.
- Symboliska nozīme un vērtība ir arī iknedēļas laikrakstā „Iri” publicētajai slejai latgaliešu valodā (tā tiek piedāvāta vienreiz mēnesī).
- Tāpat ir minams arī laikraksta „Rēzeknes Vēstis” pielikums „Mōras Zeme”, kas konsekventi publicē dažāda satura rakstus latgaliešu valodas t.s. vecajā ortogrāfijā.

- ❖ Latgales televīzijas sabiedrība (1991–2000) savas darbības laikā ne tikai piedāvāja reģiona ziņas, kultūras raidījumu ciklu „Olūti” un citus latgaliešu valodā sagatavotus raidījumus, translējot Latvijas TV otrajā kanālā, bet iedibināja arī Latgales mūzikas festivāla (1994–2000) tradīciju.

♦ Raidījuma „Olūti” veidošanas laikā. Linu talka Atašienē 1994. g.

Laikraksti

Televīzija

❖ Latgales reģionālā televīzija (no 1996. g. LRT, sākumā ar citiem nosaukumiem dibināta 1994. g.) raida galvenokārt latviešu valodā, atspoguļojot pašvaldību aktualitātes, kultūras dzīvi, piedāvājot sarunas ar Latgales reģionā nozīmīgiem cilvēkiem un viesiem. 2015. g. ir aizsākts desmit raidījumu cikls „Pa sovam”, kas atspoguļo reģionam aktuālo tematiku – Latgales ekonomiku un uzņēmējdarbību.

Arī nacionālajā televīzijā (LTV1 kanālā) tiek veidots raidījumu cikls „Cytaidi latviskais”, atklājot Latgales un tās kultūras savdabību (2013. g. ir bijuši 12 raidījumi, 2014. g. – 10). Raidījumus vada latgaliešu dzejnieks V. Lukaševičs.

2013. g. oficiāli sabiedrībai sevi pieteica jau 2011. g. izveidotā Latgales entuziastu grupa „Biļdis”, kas kino jomu izmanto kā ietekmīgu Latgales popularizēšanas līdzekli kā Latvijā, tā ārpus tās. Ir realizēti vairāki projekti: vēsturiskā melodrāma „Latgolys laikadečs” (2011), drāma „Vīna vosora deļ vysu” (2013), videoklipi māksliniekiem „Poparts”, „Sovvaļņiks”, „Ginc un Es” u. c.

◆ Latgales entuziastu grupa „Biļdis”
Foto: Jānis Litavnieks

❖ 2006. g. tika nodibināta reģionālā raidstacija „Latgolys Radeja”, kas šobrīd ir sašaurinājusi savu programmu piedāvājumu, vairāk raidlaika atvēlot kristīgo vērtību sludināšanai.

Citās Latgales reģiona radiostacijās („Latgales Radio”, radio „Ef-Ei” un „Divu Krastu radio”) kopš 2012. g. producentu grupa SIA „Lietišķā Latgale” veido iknedēļas raidījumu ciklu latviešu un latgaliešu valodā „Pi myusim Latgolā”, kas informē par iknedēļas kultūras aktualitātēm, viesojas pie Latgalei nozīmīgiem cilvēkiem. 2015. g. raidījumu cikls „Pi myusim Latgolā” tika izvirzīts „Celmļauža balvai” par radošu inovāciju Latvijas elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības jomā aizvadītajā gadā.

Kopš 2012. g. katru sestdienu Latvijas Radio 1 latgaliešu valodā skan raidījums “Kolnasāta”. Tajā tiek runāts par sociālekonomiskiem, kultūras, izglītības, politikas un sporta jaunumiem Latgalē. Audiovārdnīcā jeb vuordineicā skan gan sen aizmirsti, gan jauni vārdi latgaliešu valodā.

Kopš 2015. g. visa pieejamā latgaliešu mūzika 24 stundas diennaktī tiek atskaņota tīmekļa vietnē www.latgaliesi.pieci.lv, kas darbojas kā atsevišķs Latvijas Radio www.pieci.lv kanāls.

❖ Daudzi preses izdevumi, kā arī radioraidījumi ir pieejami arī tīmeklī. Nozīmīgākā internetvietne ir www.lakuga.lv jeb *Latgalīšu Kultūrys Gazeta*. Portāls latgaliešu valodā vēsta par aktualitātēm latgaliešu kultūrā Latgalē, Latvijā un pasaulē, kā arī piedāvā rakstus par reģiona vēstures un politikas jautājumiem, izglītību, valodu u. c.

Īpaša nozīme sabiedrības informēšanā un arī rezonanses veidošanā ir Latgolys Studentu centram ar mājas lapu <http://lgsc.lv/>. Individualizācija mūsdienās izpaužas inovatīvā formā – atsevišķu cilvēku veidotos emuāros jeb tīmekļa žurnālos (blogos) latgaliešu valodā, piemēram, <http://saprge.wordpress.com/> vai <http://raibiis.wordpress.com/>.

Šobrīd plašākās latgaliski pieejamās tematiskās datu vietnes ir kultūrvēstures datu bāze Ludzas bibliotēkā (<http://www.ludzasbiblio.lv/lv/vecaks-lg>), Latgales konceptu apraksti (www.futureofmuseums.eu) un speciālais latgaliešu valodas korpuss (<http://hipilatlit.ru.lv>) Rēzeknes Augstskolas datu bāzē.

◆◆ Mūzika ◆◆

◆ Latgaliešu populārās un šlāgermūzikas izpildītāji savu darbību ir sākuši 90. g., kad atpazīstama kļuva Aija Rīmša, „Latgales dāmu pops”, „Laimas muzykanti” u. c.

Tomēr vislielākā aktivitāte ir vērojama 21. gs. sākumā, parādoties mūzikā arvien jauniem vārdiem. Latgaliešu mūzikā var saskatīt šādas tendences:

◆ Latgaliešu tautasdziesmu apdares dažādos stilos. Īpaši minami: Biruta Ozoliņa, kuras izpildītās tautasdziesmas „Zyna Dīvs, Zyna Laima” un „Apleik kolnu saule tak” ir saņēmušas AKKA/LAA bezgalības balvas tautas mūzikas nominācijā. Ar grupu „Patina” viņa ir piedalījies daudzos džeza festivālos pasaulē. Daugavpils grupa „Laimas muzykanti” popularitāti ieguva ar tautasdziesmu apdarēm albumā „Gonam gona”. Līvānu grupa „Krampis” ir pazīstama arī ar tautasdziesmu rock apdarēm („Seši mozi bundziņki”, „Skaista muna leigaveņa” u. c). Jauniešu vidū īpaši populāra ir kļuvusi postfolkloras grupa „Rikši” (2014. g. debijas albums „Pa pyrmam”). Šlāgerstilā vairākas tautasdziesmas diskā „Toļi dzeivoj” (2002) ir ierakstījuši Inga un Normunds, kā arī „Latgales dāmu pops” (2004. g. disks „Ar celulozi pret celulītu”). Arī citām grupām („Cielaviņa”, „Borowa MC”, „Bez PVN”) ir atsevišķas tautasdziesmu versijas un apstrādes, no kurām īpaši minama grupas „Borowa MC” dziesma „Vysskaistuokajai meitinei” ar tautasdziesmas motīvu „Nadūd, Dīvs, i veitulam”, kas kļūst par Radio SWH un Latvijas Radio 2 “Muzikālās bankas” 2005. g. populārāko dziesmu.

◆ Mūzikas grupa „Bez PVN”
Foto: Baiba Buceniece

◆ Šlāgerstila mūzika. Tās populārs izpildītājs ir bijis un ir „Latgales dāmu pops”. Citiem izpildītājiem, piem., grupām „Galaktika”, „Ginc & Es” albumi lielākoties tiek izdoti latviešu valodā, tādā veidā nodrošinot plašāku klausītāju auditoriju. 2007./2008. g. Latvijas šlāgeraptauja ar vienu no neoficiālajām latgaliešu himnām „Skaidru volūda” uzvar grupa „Baltie lāči”. Savukārt 2009. g. iznāk Latgales šlāgerlīderu „Patrioti. Ig” debijas albums – „Daugaveņa”, 2010. g. grupa piedalās Daugavpils teātra izrādē „Kleperņiku pogosta zvaigzne”, bet 2011. g. izdod albumu „Latgaleite”. Latvijā populārais duets „Inga un Normunds” savas daiļrades 15 gadu jubileju 2015. g. svin ar jauna albuma „Munai Latgolai” izdošanu latgaliešu valodā.

◆ Pop un rock mūzika. Latgaliešu modernās mūzikas jeb ģitārrepa pārstāvji no Rēzeknes novada (grupa „Borowa MC”) ir izdevuši trīs albumus un guvuši ievērojamus panākumus. Ar pirmo albumu „Trepis iz nakuŗīni” (2005) Latvijas Mūzikas ierakstu gada balvas ceremonijā grupa iegūst trīs balvas: par labāko debiju, labāko hip hop albumu un labāko hip hop dziesmu. Vēlāk šim albumam tiek piešķirts Zelta diska statuss Latvijā (pārdoti vairāk kā 5000 eksemplāru). 2008. g. iznāk grupas trešais albums „Ui, lobs”, no kura dziesma „ledzies par Latviju”, piedaloties Aishai un Artim Dvarionas, kļūst par tituldziesmu projektam „Nākamie 90” (veidots par godu Latvijas neatkarības 90. gadadienai). Melanholiskā roka izpildītājs Sovvaļņiks ir izdevis divus diskus: 2009. g. „Sūpluok” (Blakus, kas veltīts M. Andžānes 100 gadu jubilejai un kurā ir izmantota modernā latgaliešu dzeja (Boņuka balva), bet 2010. g. – „Bolts susātivs” (Balta ēna) ar A. Kūkoja dzeju (veltīts dzejnieka 70 gadu jubilejas atcerei).

Kārsavas grupa „Bez PVN” ir latgaļu rock pārstāvji, kam ir iznākuši divi albumi: „Pyrms vuorda” (2007) un „Reits” (2013), unikālā formātā – magnetofona lentā (80. – 90. g. relikvija) izdots albums.

◆ Mūzikas grupa „Borowa MC”
Foto: Sergejs Medvedevs

Grupa „Laimas muzykanti” no kapelas ir izaugusi līdz Latvijā pazīstamiem etnoroka pārstāvjiem, ko apliecina 2007. g. albums „Orkla bolss”, kā arī 2015. g. izdošanai paredzētais albums „Rodi”. Daugavpili pārstāv arī pozitīvā roka grupa „Dabasu durovys”, kas 2008. g. izdod albumu „Lepetņiņš” (Taurenis), bet turpmākos gados vēl divus albumus: „Styklus vītā skaņa” (2012) un „Bāka” (2014), ar kuriem saņem Boņuka balvas. No Daugavpils novada nāk arī talantīgā latgaliešu dziesminiece Laura Bicāne (arī Boņuka balvas), kas arī izdevusi divus albumus: „Es tikai ļaujūs” (2013) un „Trīspuksti” (2015).

2014. g. spilgts notikums ir grupas „Green Novice” debijas albuma „Padebeši” izdošana, ar ko vainagojas grupas ilggadējā darbība. Albums tiek nominēts vairākām Latgales un arī Latvijas mūzikas balvām.

Alternatīvajās aprindās stabili vietu ir ieņēmis projekts „Kapļi”, kura galvenais vilcējspēks ir literāts Raibis, bet viņa palīgi ir Salnavas muzikanti. Projekta panākumu skaitā ir lejuplādējama EP albums „Prauda par Madali” (2013), balva „Boņuks” un uzsāktais darbs pie CD „Ašņa dasy” sagatavošanas.

◆ Alternatīvais mūzikas projekts „Kapļi”

◆◆◆ Amati ◆◆◆

◆ Latgalē vēl joprojām tiek izmantoti tradicionālie tautsaimniecības veidi (aitkopība, biškopība, graudkopība, linu sēklkopība), tomēr līdztekus tiem tiek meklēti alternatīvi nodarbošanās veidi (tūrisms, kulinārija, citas pakalpojumu sfēras) reģiona sociālekonomiskās attīstības veicināšanai.

◆ Latgales pilsētu tūrisma informācijas centru darbinieki, sadarbojoties ar vietējiem iedzīvotājiem, ir izstrādājuši dažādus maršrutus („Atklāj Dienvidlatgales burvību”, „Aizraujošā Latgale”, „Baznīcu torņi Latgales ezeru spoguļos”, „Latgales viducis”, „Vācu krustnešu leģendas Latgalē”, vairāk sk. <http://turisms.latgale.lv> un <http://www.latvia.travel/lv/raksts/latgale>). Savukārt kopā ar ārvalstu sadarbības partneriem – pārrobežu maršrutus („Amatniecības tūrisma maršruts”, „Lauku tūrisma maršruts”, „Sakrālā tūrisma maršruts”, vairāk sk. <http://turisms.latgale.lv>), lai ikviens interesents varētu atrast, aplūkot un izbaudīt sev vēlamu (muzejus, amatnieku darbnīcas un studijas, dabas un kultūrvēsturiskos objektus, pirtis, izjādes u. tml.).

◆ Aivara Ušpeļa darbnīca Rēzeknes novada Maltas pagastā

- ❖ Viens no pastāvīgajiem top 10 Latvijas tūrisma galamērķiem ir Aglonas bazilika (<http://www.latvia.travel/lv/raksts/10-dizvietas>), taču Latgales reģionā tūristu iecienīti objekti ir arī dabas parks „Daugavas loki” un Nīcgales lielais akmens, „Andrupenes lauku sēta”, Ludzas vēsturiskais centrs, Daugavpils cietoksnis un Marka Rotko mākslas centrs, Līvānu stikla muzejs Latgales mākslas un amatniecības centrā, Aglonas Maizes muzejs, Leļļu muzejs Preiļos un Latgales podnieku darbnīcas (vairāk sk. <http://www.latvia.travel/lv/raksts/latgale>).

- ❖ Tūristu iecienīta ir „Andrupenes lauku sēta” (kopš 2000. g., vad. Skaidrīte Pauliņa) – pirmais Latgales etnogrāfiskais muzejs, ko veido 20. gs. sākuma celtņu komplekss ar sešām ēkām: dzīvojamo māju, klēti, kūti, riju, melno pirti un smēdi. Te ir iespējams nobaudīt arī tradicionālos ēdienus un dzērienus zemnieku, vecticībnieku un latgaļu gaumē: *kļockas, kuģeli, guļbešņikus, pancaku ar cymusu, asuškas un šmakovku*.

◆ Etnogrāfiskais muzejs „Andrupenes lauku sēta” Dagdas novadā

- ❖ Māla apstrādei Latgalē ir senas tradīcijas. Jau neolīta laika perioda arheoloģiskajos pētījumos atklātas liecības par seno latgaļu saimniecisko dzīvi un tās materiālo apliecinājumu mālā. Par podniecības izplatības senumu liecina vietvārdi (piem., sādžas *Pūdeni* un *Svilpova*, mājas *Pūdynova*) un šajā nozarē lietotā terminoloģija.

- ❖ Keramikas uzplaukums ir attiecināms uz pirmās Latvijas laiku, kad Latgales keramiķu darbi tika godalgoti slavenākajās Eiropas izstādēs (Polikarps Vilcāns, Andrejs Paulāns, Polikarps Čerņavskis, kā arī podnieku dzimtas trijās paaudzēs – Babri, Kaļvas, Peipāni, Ušpeļi, Vilcāni un Riuči). Atšķirībā no aizlieguma drukāt grāmatas latgaliešu valodā keramika attīstījās arī padomju gados. Latgales keramiķi, pateicoties mākslas vēsturnieka Jāņa Pujāta iniciatīvai, guva panākumus Vissavienības izstādēs.

- ❖ Mūsdienās podniecība joprojām ir unikāla Latgales reģiona vizītkarte. Keramiķu veikums tiek popularizēts un ar atzinību un godalgām novērtēts dažādos lokāla, valsts un starptautiska mēroga kultūras dzīves pasākumos (piem., izstādēs, mūzikas un mākslas festivālos, Dziesmu svētkos Latgalē, Latvijā, kaimiņvalstīs, arī Spānijā, Portugālē, Norvēģijā, Francijā u. c.).

Latgales keramiķu darbnīcās top gan senākā melnā keramika ar tradicionālām formām un proporcijām, gan krāsainā (glazētā) keramika.

- ❖ Par keramikas saglabāšanu un attīstīšanu rūpējas katrs keramiķis atsevišķi vai dzimtas kopumā (Locānu dzimta, Dumbrovsku dzimta, Ušpeļu dzimta), keramiķu organizācijas (vecākā keramiķu organizācija Latgales reģionā – Andreja Paulāna Tautas lietišķās mākslas studija), „Pūdņiku skūla” (<http://www.manss.lv/pudnikuskula.html>, apstiprināta 1990. g.), ko pārstāv deviņi Latgales keramiķi

◆ Keramiķis Evalds Vasīļevskis

(E. Vasiļevskis, S. Viļums, A. Ušpelis, I. Vecelis u.c.), arī Tautas lietišķās mākslas studija „Latgale” Daugavpilī (L. Zeile, J. Saikovskis, I. Šauša, V. Zabiņako u.c.). Katrs Latgales podnieks darbojas savā īpašā stilā, atstājot personīgo rokrakstu Latgales amatniecībā.

❖ Tradicionāli ik pavasari (parasti aprīļa beigās) Latgalē notiek Podnieku dienas (arī Keramikas dienas, kopš 1980. g.). – keramiķu tikšanās, paraugdemonstrējumi, ceplu kurināšana un atvēršana, izstādes un māla meistaru godināšana.

❖ Ne tikai keramiķi, bet arī citu amatu meistari Ludzas novadā ir izveidojuši SIA „Ludzas amatnieku centrs” (kopš 2005. g.), kas atrodas Ludzas pilskalna pakājē. Šeit ir tradicionālo prasmju skolas (piem., latgaliešu ēdienu skola) un seno arodu (piem., keramika, audēja, kalēja) meistardarbnīcas, kurās ikviens var mēģināt kult sviestu, vīt līnu virves, krāsot dziju, izgatavot stabuli vai peternes (līnu virvju apavus) u.c.

SAIMNIECĪBAS TRAUKI

Vāraunieks – saimniecības trauks, kas sākotnēji tika izmantots ēdiena gatavošanai, vēlāk tanī sāka uzglabāt ievārijumu, taukus un medu. No vāraunieka ir atvasinātas daudzas saimniecības trauku formas, bērnu rotaļlietas.

Ļaks – eļļas trauks

SĪKPLASTIKA

Vāze ar dekoru

Latgales svečturis

Latgaliešu dzejniece un žurnāliste Anna Rancāne: „Latgales svečturis ir kā Pasaules koks, kura zaros dzied ugunsputni, tie ir kā mazas māla baznīcas, kas ar savām smailēm savieno Zemi un Debesis, kvēpinot sveču lūgšanas Visaugstajam.”

Svilpaunieks

❖ Izteismīgi kokgriezumi Latgalē vērojami dzīvojamās mājās un baznīcās, par to liecina atsevišķas līdz pat mūsdienām saglabājušās tautas tradicionālās un lietišķās mākslas vērtības. Kā piemēru var minēt vienu no senākajiem dievnamiem Latgalē – Jāņa Kristītāja Brodaižas pareizticīgo baznīcu (Ludzas nov.), ko rotā skaisti kokgriezumi. Taču mūsdienās arvien retāk tiek saglabāti vēsturiskie logi un apmaļu rotājumi jaunu materiālu, būvniecības tehnoloģiju un izmaksu dēļ. Tādā veidā tiek zaudēta dzīvā materiāla – koka – spēks.

Tomēr par koka apstrādes nozīmi latgaliešu dzīvē liecina ievērojams Latgalē strādājošo kokapstrādes meistarību skaits (A. Lapa, A. Rancāns, J. Škutāns, V. Mukāns, J. Kivlenieks, A. Kuzmins, Ē. Kanaviņš u. c.). Viņi darbus veido savam un ģimenes priekam, dāvināšanai un tirgošanai. Tāpat ievērojams ir mācību iestāžu skaits, kurās var apgūt koka apstrādes pamatiemaņas (piem., Latgales Amatniecības meistarību skola, Balvu Amatniecības vidusskola, Makašānu Amatu vidusskola u. c.).

Kokgriezumam darinājumi (mēbeles, trauki, logi, skulptūras, dizaina priekšmeti) rāda, ka katram koka apstrādes un kokgriezumam meistarim ir savs īpašais izteiksmes veids un tradīcijas.

◆ Muižas ēkas durvju fragments Rēzeknes novada Lendžu pagastā

◆ A. Rancāna veidotā koka figūra „Meita”
Foto: Gundega Rancāne

◆ A. Rancāna veidotā koka figūra „Latvijas skolotājs”

❖ Antona Rancāna (Rēzeknes nov.) no koka veidotās figurālās kompozīcijas, portreti (politiķu, kultūras darbinieku un populāru cilvēku šarži), dekoratīvie priekšmeti un krucifiksi, kas atrodas Latgales novados.

❖ Biedrība „Kroma kolna bruoliste” (kopš 2012. g.) ir vienīgais Latgales vēstures rekonstrukcijas klubs, kas apvieno apm. 20 Latgales vēstures interesentus un domubiedrus (vad. Aleksandrs Lubāns), kuru pamatnodarbošanās ir latgaļu senā dzīvesveida (9.–13. gs. kulinārijas, amatniecības, kara mākslas) imitēšana, eksperimentālās arheoloģijas pasākumu organizēšana un kultūrvēsturisko nodarbību vadīšana skolās un muzejos. Tās biedri restaurē 9.–11. gs. latgaļu cilšu koka pili Kroma kalnā (Dagdas nov.), ģērbušies seno latgaļu tērpos (bruņu kreklos, kažokādu apmetņos, rotās), rīko Kroma kalna pils svētkus (kopš 2012. g.) un regulāri piedalās amatnieku pasākumos Latgalē, citos novados un kaimiņvalstīs.

Biedrības vadītājs A. Lubāns ir ieguvis latgaliešu kultūras gada balvu „Boņuks” (nominācijā „2014. gada cilvēks kultūrā”).

◆ Biedrība „Kroma kolna bruoliste”

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

Ai, māte Latgale. (2001) Zeile, P. (sast.). Rīga: Annele.

Andronovs, A., Leikuma, L. (2008) *Latgaliešu-latviešu-krievu sarunvārdnīca*. Ačynskys; Reiga.

Ausmas zeme. Encklopēdīks izdevums skolēniem. (2012) Red. S.Lazdiņa. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Breidaks, A. (2007) *Darbu izlase 1*. Rīga: LU aģentūra “LU Latviešu valodas institūts”, 537.–542. lpp.

Brežgo, B. (1943) Vacokō skūla. Brežgo, B. *Latgolas pagōtne*, I. Daugavpils: VI. Lōča izdevnīceiba. 6.–23. lpp.

Briška, B. (1984) *Latgola – muna tāvzeme*. Minhene: P/S Latgaļu izdevnīceiba.

Dunsdorfs, E. (1991) *Latgales vēsturiskās kartes*. Kārļa Zariņa fonds, Melburnā.

Dzeivē kai anekdotē, anekdotē kai dzeivē. Anekdošu krōjums. [b.g.] Sast. P.Lōcs, L.Širins, G.Igauņs. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevnīceiba.

Endzelīns, J. (1982) *Darbu izlase*. 4. sēj., 2. daļa. Rīga: Zinātne, 387.–388. lpp.

Gailiša, A. (1998) Latvijas Valsts karoga rašanās. Raituma, D. (sast.) *Latvijas Valsts svētuma zīmes*. Rīga: E.

Melngaiļa Tautas mākslas centrs. 67.–78. lpp.

Jurevičs, P. (1973) Latviešu emocionālā attieksme pret Rietumu kultūru. Jurevičs P. *Pretstatu pasaule*. 180.–185. lpp.

Karkonens-Svensons S. *Latgaliešu rakstu valoda un jaunnorvēģu valoda sociolingvistiskā skatījumā*.

<http://www.latgale.lv/lg/news/article?id=1554>

Karulis, K. (1992) *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots, 1.–2. sēj.

Kemps, F. (1991) *Latgales likteņi*. Rīga: Avots.

Kursīte, J., Staņeckā, A. (2003) *Latgale: valoda, literatūra, folklorā*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevnīceiba.

Latgales vēstures mācību programma, pamatfakti, avoti un literatūra. (1992) Sast. H.Soms. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevnīceiba.

Latgale un Daugavpils: Vēsture un kultūra. (1996) Rakstu krājums. Daugavpils: A.K.A.

Latgolys lingvoteritorialuo vuordineica, II. (2012) Zin. red. I. Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknis Augstskola.

Latkovskis, L. (1991) Latgolas nūsaukuma izacelšona un nūzeime. *Mōras Zeme*, Nr. 2.

Leikuma, L. *Divejis latvišu rokstu tradicejis: kūpeigais i atšķireigais*. www.vvk.lv

Leikuma, L. (1993) *Gruomota školuojujīm*. Lielvārde: Lielvārds.

Leikuma, L. (2007) Pirmā augstskola Latvijā – Krāslavā. Unda, V. (red.) *Krāslavas Garīgais seminārs – pirmā augstskola Latvijā, konferences materiāli 2006. gada 27. oktobrī, Krāslavā*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība. 3.–7. lpp.

Lōcis, V. (2009) *Dīnasgrōmota. 1940–1945*. Dainis Mjartāns (red.) Varakļōni: Latgolas sāta.

LR Tieslietu ministrijas Valsts valodas centrs. (2008) *Latgaliešu rakstības noteikumi, Rīga–Rēzekne. Novadu tērpī. [4. grāmata] Krustpils*. (1991) Sast. Kivicka, E., Karnups, A. Rīga: Latvijas Strādnieku savienība.

Paukste, J. (2002) *Latgales mūzikas kultūra*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

Paukste, J., Rancāne, A., Salceviča, I., Viļčuka, I. (2008) *Latgales kultūras darbinieki. 1.–2. sēj.* Rīga: Jumava.

Puisāns, T. (1988) *Latgale. Vēsturiskas skices*, Toronto.

Pujāts, J. (2002) *Latgales keramika*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

Rancāns, A. (1996) *Kokā cirstās ciešanas*. Rīga: Preses nams.

Salceviča, I. (2005) *Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004*. Rīga: Zinātne.

Seiksts, O. (sak., 1999) *Pagrauda*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

Slišāns, O., Vaisvalavičienē, K. (2009) *RŪTAĻU VYDĀ. RATELĒ VĒDORELIE*. Rēzekne. Školōtōju sagatavōšonas poltika jōgrūza! (1931) *Latgolas Škola*. Nr. 9. 32. lpp.

Valeinis, V. (1998) *Latgaliešu lirika*. Rīga: Jumava.

Zariņa, A. (1970) *Seno latgaļu apģērbs 7. –13. gs.* LPSR ZA Vēstures institūts. Rīga: Zinātne.

Zeile, P. *Latgaliešu etnomentālitate un kultūra*. <http://dau.lv/ld/9-29.html>

Zvanītāja, S. (sak., 1998) *Rēzeknes Valsts skolotāju institūts: 1925–1944*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

ELEKTRONISKIE RESURSI

<https://araisuezerpils.wordpress.com/priekslasijumi/seno-latgalu-apperbs-i-zeiere/>

<http://bildis.blogspot.com>

<http://www.catholic.lv/main.php?parent=1680>

<http://www.csb.gov.lv>

<http://www.futureofmuseums.eu>

<http://hipilatlit.ru.lv>

<http://www.kraslava.lv>

<http://www.kromakolns.com>

<http://www.lakuga.lv>

<http://www.latgale.lv/lv/padome/info>

<http://www.latgalesamatnieki.lv>

<http://latgaliesi.pieci.lv>

<http://www.latvia.travel/lv>

http://ldb.lv/skreineite_vl/

<http://lgsc.lv/>

<http://www.lr.lv/>

<http://www.lrtv.lv/>

<http://lr1.lsm.lv/lv/lr1/raidijumi/kolnasata/>

<http://www.lsm.lv>

<http://www.ludzasamatnieki.lv>

<http://www.ludzasbiblio.lv/lv/vecaks-lg>

<http://malta.lv>

<http://www.manss.lv/pudnikuskula.html>

<http://www.pimyusimlatgola.lv>

<http://raibiis.wordpress.com/>

<http://www.rezekne.lv/>

<http://www.rubon.eu>

<http://saprge.wordpress.com/>

<http://turisms.latgale.lv>

<http://virmus.ri.lv>

<http://visitdagda.com>

AKTĪVĀKO LATGALIEŠU IZPILDĪTĀJU CD UN MP3 FORMĀTĀ LEJUPLĀDĒJAMIE ALBUMI

Bez PVN „Pyrms vuorda” (2007)

Bez PVN „Reits” (2013) (mp3)

Bicāne Laura „Es tikai ļaujūs” (2013)

Bicāne Laura „Trīspuksti” (2015)

Borowa MC „Trepis iz nakurīni” (2005)

Borowa MC „Plastilina pasaule (2007)

Borowa MC „Ui, lobs!” (2008)

Cielaviņa „Esmu Ludzai pierakstīts” (2005)

Dabasu Durovys „Lepetņiks” (2008)

Dabasu Durovys „Styklu vītā skaņa” (2012)

Dabasu Durovys „Bāka” (2014)

Galaktika „Rāzna” (2012)

Ginc un Es „Esi latgalīts” (2013)

Green Novice „Padebeši” (2014)

Inga un Normunds „Toļi dzeivoj” (2002)

Inga un Normunds „Munai Latgolai” (2015)

Kapļi „Praudā par Madali” (2013) (mp3)

Laimas Muzykanti „Gonam gona” (2003)

Laimas Muzykanti „Orkla bolss” (2007)

Laimas Muzykanti „Rodi” (2015)

Latgales dāmu pops „Latgales dāmu pops” (1996)

Latgales dāmu pops „Ar celulozi pret celulītu” (2004)

Latgales dāmu pops „Es tava topmodele” (2005)

Latgales dāmu pops „Bučas” (2008)

Latgolys Radejis izlase Nr.1 (2007)

Ozoliņa Biruta „Bolta eimu” (1999)

Ozoliņa Biruta „Sirdsgrieži” (2002)

Ozoliņa Biruta „Miega dziesmas” (2004)

Ozoliņa Biruta „Ucināmās dziesmas” (2005)

Ozoliņa Biruta „Patina” (2006)

Ozoliņa Biruta „Caur sidraba birzi” (2012)

Ozoliņa Biruta „Sauli sēju” (2013)

Patrioti.lg „Daugaveņa” (2009)

Patrioti.lg „Latgaleite” (2011)

Rēzeknes Zaļo pakalnu koris „Kalniem pāri...” (2014)

Rikši „Pa pyrmam” (2014)

Sovvaļņiks „Sūpluok” (2009)

Sovvaļņiks „Bolts susātivs” (2010)

Rēzekne 2011